

**«АУДАРМАТАНУ МЕН ӘДЕБИ
КОМПАРАТИВИСТИКАНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

24 ақпан, 2012 жыл

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-теоретической конференции

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ

И ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ

24 февраля 2012 года

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

**«АУДАРМАТАНУ МЕН ӘДБИ КОМПАРАТИВИСТИКАНЫҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары
24 ақпан, 2012 жыл

Материалы международной научно-теоретической конференции
**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ
И ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ**
24 февраля 2012 г.

Алматы 2012

УДК 821.0
ББК 83.3
А 91

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы
Абай ғылыми-зерттеу институты баспаға ұсынған.

Р е л а к ц и я л ы қ а л қ а :

Ж.Дәдебаев, Т.Есембеков, А.Жақсылықов,
М.Үмбетбаев, Ә.Тарақ, Қ.Әбдіқова, Л.Мұсалы.

Қ ұ р а с т ы р ғ а н :

филология ғылымдарының кандидаты, доцент Л. Ж. Мұсалы

А 91 «Аударматану мен әдеби компаративистиканың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. / Құрастырған Л.Ж.Мұсалы. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 312 бет.

ISBN 978-601-247-216-5

Жинақ әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да 2012 жылы 24 ақпанда өткен «Аударматану мен әдеби компаративистиканың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми теориялық конференция материалдары негізінде дайындалды. Аударматану ғылымының теориясы мен әдістемесі, әдеби байланыстар, көркем аударманы талдау мен бағалаудың өзекті мәселелеріне назар аударылады.

Көркем аударма мәселелерімен айналысатын мамандарға, аспиранттар мен студенттерге арналады.

ISBN 978-601-247-216-5

© әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2012

Тарақов Ә.С.,
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың
аударма теориясы мен әдіснамасы
кафедрасының меңгерушісі, ф.ғ.д., профессор.

АУДАРМА – АДАМЗАТ МӘДЕНИЕТІНІҢ АСЫЛ АРНАСЫ

Аударма – халықтар арасындағы қарым-қатынастың қуатты құралы. Мәдениеттің рухани байланысының басты көзі. Қай заманда да ғылымның өркендеуінің негізі. Қазақстан Республикасы 20 жылдығы Тәуелсіздігінің қарсаңында өткеніміз бен бүгінгімізді сарайтай қарасақ, әр саладағы қандай да бір жетістіктерді әлемнің әр мемлекетімен түрлі саладағы қарым-қатынастарының жандануына елестете алмаймыз. Бұдан басқа республикадағы экономикадағы тұрақтылық пен ұлттар арасындағы татулықтың, түсініктің де ортақ ұтымға айналуы да берік табанды саясат пен өзара сыйластық, ынтымақтастық нәтижесі деп білеміз. Аударманың қай қоғамда да, қандай дәуірде де ел мәдениетін дамытуға, халықтың басқа ұлттың мәдениетімен танысуына, сөйтіп өркениеттің жаңа биігіне кадам басуына ықпалы басым. Үгітінің аудармашыны пайғамбарға теңеудің үлкен мән бар. Өйткені аудармашылар адамзат мәдениетінің өркендеуінің әр кезеңінде елдің әдебиет пен өнерінің бетбұрысында алғашқы жолбасшылары бола білді. Кез-келген өркениетті ел мәдени-рухани өміріндегі жетістігін сан-салалы ғылым, әдебиетімен бірге тәржіма өнерінің елестете алмайды.

Аударманың қоғамға, адамзатқа тиізілген пайдасы зор. Әдебиетті идеологияның маңызды саласы санаған кеңестік коммунистік жүйе социалистік қоғамда аударманы алғашқы орынға қойды. Қазақстанда 1920-30 жылдардан орыс және шетел әдебиетін аудару құлшыныспен қолға алынды. Ұлы Отан соғысының сұрапыл жылдарында да аударма ісі тоқталмады. Халықты жігерлендірген, намысын жанып, қайратын қуаттандырған, патриоттық, ерлік рухындағы шығармалар бірінші кезекте тәржімаланды. Жамбылдың «Ленинградтық өрендерім» жыры М.Гарловскийдің сәтті аударуымен қаһарман қаланы қорғаушыларға қуатты толқындай дем берді. Аударманың сәтті шығуы оны орысша жолма-жол аударып, түсіндірген ұлы классик М.Әуезовтің айырықша таланты екені айқын. Көркем әдебиеттің қай жапырында да отаншылдық сезім мен жауға деген ыза-кекті, өндірістегі, тылдағы жанқиярлық еңбек пен ұрыстағы батылдықты, ерен ерлікті насихаттаған туындылар халықтың және майдандағы жауынгерлердің қалың ортасынан табылды.

Герман фашизмі жеңіліп, социалистік құрылыстың жеті жылдық, бесжылдық белестеріндегі көп ұлтты совет халқының ауыл шаруашылығы мен өндірісіндегі, экономикасы мен ғылымындағы, мәдениетіндегі қандай да бір жетістіктер мен жеңістерді насихаттауда баспасөз басты сипат алса, әдебиет онымен қанаттаса жаңа қоғам адамның тәрбиелеудің күшті құралы бола білді. Шетелдің өмірі мен тұрмысын, тарихы мен мәдениетін білу мақсатында аудармаға кең мүмкіндік берілді. Сонымен бірге қоғамдық және техникалық, басқа да әдебиеттер түрлерін аударуға қатты көңіл бөлінді. Алайда бұл

МАЗМҰНЫ

Тараков Ә.С. Аударма – адамзат мәдениетінің асыл арнасы	3
Приветственное слово Бахтигереевой У.М.	7
Нуралиев А. Взгляд на переводческой деятельности Шакарима, в контексте таджикско-казахских литературных связей	10
Сағындықова Н.Ж. Перевод на русский язык произведения М.Ж.Копеева «Шайтанның саудасы» - «Чертov торг»	18
Дөдебаев Ж.Д. М.Әуезов көркем аударма сапасы туралы	23
Жақсылықов А.Ж. Аспекты литературной герменевтики	29
Бахтигереева У.М. Методологияческие вопросы переводоведения (Об эпистемологии переводоведения)	38
Есембеков Т.У. Әдеби мәтіндегі ой талқыны түсіну және аудару амалдары	46
Мамраев Б.Б., Аманбаева С.В. Поэзия Абая на немецком, корейском и белорусском языках	50
Әлпейісова К.Ә. Жазбаша аударма мен ілесте аударма жасау амалдарының салыстырмалы сипаттамасы	56
Әбдіманұлы Ө. Абай Құнанбаев, Ахмет Байтұрсынұвтың мысал аудармаларындағы бірлік мен ерекшелік	62
Ашимханова С.А. Смысл как информация в условиях перевода	66
Тусупова А.К. Круговорот времени в поэзии Абая и А.Фета	74
Болатова Г.Ж. Функция интерьера в национальном произведении и в художественном переводе	80
Макаатаева Ш.М. Многозначные пейоративные СФЕ французского и немецкого языков	87
Попова Е.А. Сравнение терминов английского и русского языков на семасиологическом уровне	91
Турумбетова Л.А. Роль переводчика в презентации культуры	94
Толмачев Б.Я. Мифологизм современного исторического романа Мейрамғалиева Р.М. Конфликт и способы их художественного воплощения в прозе Смагула Елубаева	99
Байтанасова Қ. Көркем аударма: шығармашылық тарих пен туынды үндестігі	104
Бисенкулов А. Компаративистская парадигма казахско-арабских литературных связей	109
Оразбекова З.Е., Жапабаева А.Б. Молда Мұсаңың шығармашылық эволюциясының жетілу жолдары	113
Әбдіқова Қ. Аударма типологиясы	121
Қазыбек Г.К. Құрмалас сөйлемдерді аудару мәселелері	127
Мұсалы Л.Ж. Жұмекен Нәжімеденовтің тәржіма шығармашылығы хақында бірер сөз	131
	136

Адаева Е.С. Мәтін және оны қабылдау	140
Жұмалділова М.Н. Аудармашылардың кәсіби маңызды шеберлігін арттыру әдістері	143
Бектұрова Ә.К. Познание предметной области усвоение терминологии в процессе обучения переводу	147
Сундлеткалешева К.А. Новые переводы казахской поэзии на корейский язык	149
Мухамадиев Х.С. Символические образы как отражение национального самосознания	155
Балтоғаева Ж.Е., Рысқалиева Ж. XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті және қазақ басылмалары	159
Шормақова С.М. Қазақ, қырғыз шешендерінің сөз сайысындағы тапқырлық	162
Қажылыбаева Ә.Т. Рассказы Г. Мусрепова на английском языке: особенности передачи содержания оригинала	165
Салихова А.З. Комика тулырудың құрылымдық-стилистикалық жүйесі	171
Қыдырбаева А. «Қазақ» газеті – аударма кітап шығарудың көшбасшысы	175
Дутбаева С.С. Сохранение особенностей лирических стихотворений М. Утемисова в переводе Б.Канальянова	177
Меркібаев Т.А. Ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі етістіктін түрлері	183
Түсіпова Г. Аудармашыларды деггей құрылымдары бойынша жіктеп оқыту	186
Камзина А.А. Инновационные технологии обучения на уроках французского языка	190
Мырзахметова А.Т. Comparative analysis of the some idioms in English and Russian	193
Кенжеталиева С.К. Об особенностях перевода лакун в романе Орхана Памука «Джедет-бей и сыновья»	196
Дәуренбекова Л.Н. Аударматанудағы коммуникациялық деңгей	203
Жалалова А.М. Some problems of literary translation in leaning foreign language	205
Жалалова А.М. Using the new information technologies in foreign language teaching and learning	209
Жапарова А.Ж. Ұлыбританияның кәзіргі әдебиеті	213
Жапарова А.Ж. АҚШ-тағы лингвистикалық аударматану	216
Аманғалиева М.Ж. Мемлекеттік тілді оқытудың кейбір мәселелері	220
Рекелдиева Д.Б. Қазақ және ағылшын тілдерінің соматикалық фразеологизмдеріндегі уникалия құбылысы	224
Әліпбай Б. Қара сөздердің тіолдік ерекшеліктерінің Қытай тілінде берілуі	234
Шаменов А. «Intertextuality as the way of familiarization with pretexts of Stephen King's novel»	236
Шаменов А. Тропы как средства реализации авторских интенций в романе Стивена Кинга «Стрелок» и их перевод	244

Солай бола тұрағанмен оны игеру және қазақ тілі үлкен жиындар тіліне айналу ісі үшін пайдалануымыз қажет. Ілесте аударма жасалуы ана тіліміздің кең ауқымды іс-шаралар тіліне айналу процесін жеделдете түсетіні сөзсіз. Біздің ұзақ жылдар бойғы ілесте аударма жасау тәжірибеміз соны көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 Талжанов С. О некоторых основных проблемах художественного перевода: Автореф. дисс. канд. фил. наук – Алма-Ата, 1961. – 18 с.
- 2 Сатыбалдиев А. Развитие культуры художественного перевода в казахской литературе: Автореф. дисс. канд. фил. наук – Алма-Ата, 1964. – 20 с.
- 3 Алдашева А. Аударматану. – Алматы, «Арда» 2006. – 244 б.
- 4 Тараков Ә. Аударма психологиясы және мәдениеті. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. – 60 б.
- 5 Гарбовский Н.К. Теория перевода. – М.: Изд-во МГУ, 2004. – С.7-8.
- 6 Ермолович Д.И. Основы профессионального перевода. – М., 1996 – 76 с.
- 7 Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком? – М.: «Готика», 1999. – 176 с.

Резюме

Статья посвящена вопросам различий синхронного и письменного переводов, степени эмоциональной нагрузки при осуществлении переводов, особенностей организации синхронного и письменного переводов.

**Өмірхан Әбдиманұлы,
Әл-Фараби атындағы Қаз ҰУ-дің қазақ әдебиеті
және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі,
филология ғылымдарының докторы, профессор**

Абай Құнанбаев, Ахмет Байтұрсынұвтың мысал аудармаларындағы бірлік мен ерекшелік

А.Байтұрсынұлының қазақ әдебиетінде көркемдік танымның негізін қалаушылардың бірі екендігі белгілі. Абай ақындығының ұлы құдіретін алғаш таныған, өлеңдеріндегі сөз ернегінің нәзік сыршыл ирімдерін, сөз астарындағы «мағыналы, маңызды» ой салмағын жете ұғынып, кемелдердің кемел ойына табынған Ахаң еді. Өзі редакторлық еткен 1913 жылы «Қазақ» газетінде жарияланған «Қазақтың бас ақыны» атты көлемді мақаласында ол Абай ақындығына аса жоғары баға берген-ді.

«Абай сөзі заманындағы ақындардың сөзінен оқшау, олардың сөзінен үздік артық, – дей келіп, А.Байтұрсынұв Абай шығармашылығының қазақ өлеңінің тарихындағы мүлде жаңа кезең, тың сөз, өзгеше өрісті де жемісті үрдіс екенін аңғартады. «Абайды қазақ баламыз тегіс танып, тегіс білу керек» [1, 297], – деген пікірінің аса зор әлеуметтік мәні бар ой екендігі, абайтануды әрбір қазаққа міндет етіп жүктеген өсиет екендігі даусыз.

«Ахмет Байтұрсынұв ағартушы, ғалым, қоғамдық-саяси қайраткер ретінде қандай ірі тұлға болса, ақындық өнерде де қайталанбас орны бар, туған әдебиетімізде тұтас бір дәуірді бейнелейтін кесек білімді дарын иесі» [2, 67], – дейді белгілі әдебиет зерттеушісі Серік Қирабаев. Ендеше ол поэзия әле-

міне үлкен лайындылықпен келіп, өзіне дейінгі ақындар творчествосын ой елегінен өткізіп, терең тани білген.

Абай өлеңдерімен Ахмет ерте танысқан. Жоғарыдағы мақаласында ол, «1903 жылы қолыма Абай сөздері жазылған дәптер түсті» дейді. Өзі де елең жазатын Ахаң Абайдың өзгеше еш ұқсамас асыл сөздерін ыждаһаттылықпен, ойлана, түсіне оқығанға ұқсайды. «Сөзі аз, мағынасы көп, терең» өлең үгіттері, ұлы ақынның құбылыстың «түбірін, тамырын, ішкі сырын, қасиетін қармай» жазатыны, «сөзінің бәрі халыққа тіреліп, оқушылардың біліміне сын болып» жататыны оны қатты қызықтырған. Міне, сол тұстан бастап ол Абай сөздерінен үйренуге, оны жан-жақты зерттеуге ден қояды.

Ғалым Ахмет ғұлама Абай творчествосының қыр-сырын жете танып, оны зертеушілік құлықпен түйіп-түйіп айтса, ақын Ахмет дана Абай нәріне тұпанып қана қоймай, қастерлі өнер «сөз сарасы» еленді Абайша қадыр тұтуға ден қояды. Сондықтан да «адамдық диканшысы» болуға ұмтылған алғашқы қадамына тиянақ-тіректі өлеңнен табады. Ұлы ақынның өзінен кейінгілерге тігізер игі әсерін орыс әдеби сынының атасы іспетті В.Г.Белинский былай деп түйеді: «Ұлы ақынның өзінен кейінгілерге әсері күн сәулесінің жерге нұрын төгіп, оның бойындағы күш-қуатын қоздыратындай, олардың бойындағы шабыт күшін оятады» [3, 164-165].

Абай, Ахмет поэзиясының үндестігі дегенде алдымен тұңғыш тәжірибе тәржамадағы ұқсастықтар мен алшақтықтарға назар аудару керек. Жоғарыдағы мақалаға қарағанда, Ахметтің Абай аудармаларымен таныс болғандығына еш күмән болмасқа керек. Ахаң қаламынан «Өгіз бен бақа», «Қарға мен түлкі», «Жарлы бай», «Ала қойлар», «Сорлы болған жұжық» «Бұлбұл мен есек», «Емен мен пілік» нұсқасы Абай аудармаларында да бар. Бұлардың ішінде «Түлкі мен қарға», «Есек пен бұлбұл» М. Әуезов нағыз Абай аудармасы деп біледі [4, 166].

Енді екі ақынның аудармасын салыстырып қарайық. Қайсысы түпнұсқаға жақын, қайсысы еркіндеу, оның себебі не деген сұрақтарға дәлел келтіре отырып, жауап беріп көрейік. Мұны көп мысалдың да, бір мысалдың да тәржамасы арқылы танытуға болады. Біз Абай мен Ахмет аудармаларындағы бірлік пен ерекшеліктерді олар тәржімалаған бір мысал арқылы айқындауға тырыстық.

Соның нақты дәлелі М. Әуезов Абай аудармасы деп таныған Крыловтың «Қарға мен түлкі» мысалының Абай аударған нұсқасы мен Ахмет аудармасын салыстырып қарасақ, екі тәржіменің арасында айырмаларына кез жеткізуге болады. Мысалдың түпнұсқасында мораль шығарманың басында айтылып, одан кейін болған оқиға баяндалады. Абай да тәржіменің өзіндік нұсқасын сол алғашқы нұсқадағы құрылымға орай құрған. Крыловта айтылатын төрт жол моральды:

Уж сколько твердили миру,

Что лезть гнусна, вредна;

но только все не впрок

И в сердце льстят всегда отщещ уголок, – деп, мысал басында берсе, мұны Абай алты жолмен, жеті буынды өлеңмен мысалдың алдыңғы

Даирбекова А.М. Из истории переводов романов Ф.Купера	250
Карканова А.Ж. К истории перевода романа Мухтара Ауэзова «Путь Абая» на немецкий язык	255
Абильмажинова Д.К. О переводе поэтического цикла Б.Канальянова «Алма-атинский блюз» на английский язык	260
Бегалиева Р.С. Об истории перевода произведений японских писателей на казахский язык	2659
Жууплова А.У. Особенности перевода экспрессивно маркированной лексики в современной урбанистической литературе	267
Жүзбаева А. И.Г ончаровтың «Жар» романын аударудағы Ә.Сатыбалдиевтің шеберлік қырлары	270
Кузнецова М.В. Герменевтические проблемы перевода имен собственных с русского языка на английский (на материале рассказа А.П.Чехова «Пошадная фамилия»)	276
Құдайбергенова С. Қазақ ертегілерінің орыс, ағылшын тілдеріне аударылуы	279
Мужигова Г.М. Көркем аударма және жыраулық поэзия	281
Сихимова А. Мақал-мәтелдердің фразеологизмдермен ұқсастығы және айырмашылығы, аудармадағы кейбір қиындықтан	286
Кошаева Д. Роман Уильяма Теккерея «Vanity Fair» на русском языке: история перевода	289
Қалиева А.Ж. Формирование коммуникативных навыков посредством использования видеоматериалов	294
Молдабек Э.Ж. Шыңғыс Айтматовтың «Құс жолы» повесіндегі Толғанай мен Әліманның бейнелері	296
Баймухаметов Ж. Экспрессионизм и «поэтическое мышление»	300
Мукагалы Макаева	300
Елеуова А.С. Синтаксистегі сөйлем категориясы, оның негізгі белгілері.....	307

«АУДАРМАҒАНУ МЕН ӘДБИ
КОМПАРТИВИСТИКАНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ»

ағты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары
24 ақпан, 2012 жыл

Материалы международной научно-теоретической конференции
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ
И ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПАРТИВИСТИКИ

24 февраля 2012 г.

Подписано к печати 04.04.2012 г.
Формат 60x90 1/8. Бумага офсетная 65 г.
Печ.л. 19,5. Тираж 100 экз.

Отпечатано в типографии издательства
«Ценные бумаги»

Издательство «Ценные бумаги»
г. Алматы, ул. Малагаева, 100, оф. 45. Тел./факс: 273-38-26, 273-07-42